

A study on the theory of genius in Kant's third critique based on the meanings of Bildung

Farideh Afarin*

Abstract

The aim is to study the dimensions and meanings of Bildung in Kant's theory of genius in the third critique with a descriptive and analytical method. I can say that genesis according to the meanings of Bildung has these aspects:

1) Forming the harmony of imagination and understanding; The common sense of genius and the agreement of the audience's faculties in accordance with the faculties of genius, which is coordinated with nature. 2) Cultivating faculties, cultivating the mind, spirit of a genius and calling other geniuses, 3) Educational role of the product of genius in terms of technique, style and cultivating faculties facing with the work, 4) Form; receiving the reflective form of beautiful art or the product of genius by imagination, 5) image; Beautiful art as an image through the aesthetic idea as a mediator of cultural meanings and values, 6) education; Preparatory and moral education of the audience for higher and superior moral ability, 7) preparation for social acceptance based on a common sense in the path of culture development based on consensual coordination (individual faculties and people together). In the course of the evolution of culture, it becomes more precise and methodical on the basis of consensual harmony (individual and people together). This research shows that the issue of creation and creation of the artwork and the artist's genius is placed in the Kantian path of anthropology and

* Associate Professor, Department of Art Studies, Art Faculty, Semnan University, Semnan, Iran,
F.afarin@semnan.ac.ir

Date received: 2022/12/02, Date of acceptance: 2023/05/02

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

directed with an emphasis on the super sensible substrate as unconsciousness to the expressive individuation and individual difference.

Keywords: Bildung, formation, bild/image, free harmony, cultivation.

Method

The aim is to study the dimensions and meanings of Bildung in Kant's theory of genius in the third critique with a descriptive and analytical method.

Findings

On the other hand, genius is designed to resolve the gap between the beautiful in art and in nature in the third review. On the other hand, the presentation of genius is considered a way to turn from aesthetics to the philosophy of fine art in this critique. When studying Kant's theory of genius, we realize that the role of imagination and aesthetic ideas under a certain concept of a product as an end in it is stronger than the direct intervention of understanding. Considering the harmony of faculties in the discussion of genius shows the harmony of imagination and understanding. The induction in the theory of genius in the metaaesthetics of the ideal of beauty in art is determined from the point of view of the creative artist. The goal related to beauty in art supports the formation and agreement of imagination and understanding. The study of ideas in the third critique shows that the idea has multiple aspects. The third aspect is found in genius: a positive, secondary presentation of an idea that is implemented through the creation of "another" nature, which here is the aesthetic ideas. The description of the connection between the aesthetic idea and morality in genius reveals that artistic beauty and morality come together. The beautiful thing in art is not less than the beautiful thing in nature, but "is a symbol of morality." In this way, the separation of two types of beauty, i.e. natural and artistic beauty, is overcome. The explanation of the socialization or grouping experience of genius consists in calling and expecting the harmony and agreement of genius faculties in another genius. In genius, without losing the exceptional and unique character of genius, he/she gives universal and general value to the agreement it produces and must be able to transfer its power and life to other powers of the audience. Taste and judgement have a disciplining role in genius and a part of education and training in human faculties. Art is the product of artistic genius, which has an educational aspect in terms of technique and style. Genius is not a teachable

talent in terms of the expansion of ideas, amazing substance, metamorphosis and transformation of genius. In addition, in order to reach social results in the sense of Bildung, we can address the subject and his social role in an emerging civil society according to Kant, whose first step is taken in the face of beauty and common sense. This critique places taste in a larger context than human society. Humanity is characterized by a sense of sociability and the capacity to convey pleasure and thought. Beauty in nature and in art, a central role in fostering social connection between different people; And it is closely related to the cultivation of moral sense.

Discussion and Result

The study of the theory of genius in the third criticism based on the meanings of Bildung shows that this term was more than ideal educational perfection for Kant. According to Bildung meanings, genius has the following aspects:

1) Formation of the harmony of imagination and understanding; The common sense of genius and the agreement of the audience's faculties in accordance with the faculties of genius, which is coordinated with nature. 2) Cultivating faculties, cultivating the mind, spirit of a genius and calling other geniuses, 3) Educational role of the product of genius in terms of technique and style, 4) Form; receiving the reflective form of beautiful art or the product of genius by imagination, 5) Bilde/image; Beautiful art as an image through the aesthetic idea as a mediator of cultural meanings and values, 6) education; propaedeutic in cultivating faculties of mind and moral training of the audience for higher and superior moral ability, 7) preparation for social community based on a common sense in the path of culture development rely on consensual agreement (individual faculties and people together).

This research shows that the issue of creating a work of art and the genius of a creative artist is placed in the path of Kant's anthropology.

The research suggests to focus on the harmony of faculties among all the meanings of Bildung for genius. In this case, the condition of supersensible unity of faculties comes from the unconscious substrate in the Leibnizian sense; That is, the place that maintains the relations that the subject establishes both internally and externally; A place based on free, indefinite and unconditional relationships. In this case, the formative pattern of agreement between powers in genius comes from that substrate and shows the extraordinary unity of all faculties together as a living unity. As a result, Kant's debate on genius is directed towards expressive process of individuality,

individual difference and individuation; It opens up to the future philosophy and finds its own educational paths and training results.

Bibliography

- Ardebili, M. M. (2021). *Philosophy of Culture from Herder to Nietzsche*, Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Askarizadeh, F., Bagheri, Kh. & Hosseini, A. (2019). The Phenomenology of Bildung. *Occidental Studies*, 11(2), 167-143. [In Persian]
- Bakhtiarian, M. (2019). Kant's on Correlation Taste and Genius in the Aesthetic Experience with Form-oriented Approach. *Metaphysics*, 11(27), 79-94. doi: 10.22108/mph.2019.112559.1121. [In Persian]
- Bruno, P. W. (2010). *Kant's Concept of Genius: Its Origin and Function in the Third Critique*, A&C Black Press.
- Bruno, P. W. (2022). *Kant's Concept of Genius: Its Origin and Function in the Third Critique*, trans by: Hessam Godarzi, Tehran: Tarhe NO. [In Persian]
- Burnham, D. (2019). *An introduction on Kant's Critique of Judgment*, trans by: Muhammadreza Abolghessemi, Tehran: ney. [In Persian]
- Carroll, N. (2010). *Art in Three Dimensions*, Oxford: Oxford University Press.
- Deleuze, G. (2004). The idea of Genesis In Kant's Aesthetics. in *Desert Island and Other texts*, trans by: Michael Taormina, Edited by David Lapoujade, New York, SEMIOTEXT(E) FOREIGN AGENTS SERIES.
- Deleuze, G. (2010). *Kant's Critical Philosophy*, trans by: Asghar Vaezi, Tehran: Ney pub. [In Persian]
- Dickie, G. (2017). *The Century of Taste: The Philosophical Odyssey of Taste in the Eighteenth Century*, trans by: Davood Mirzaiee & Mania Nourian, Tehran: Hekmat. [In Persian]
- Geuss, R. (1996). Kultur, Bildung, Geist. *History and Theory*, 35 (2), 151-164. doi: 10.2307/ 2505359.
- Gonzalez, A. M. (2019). *Culture, Education and Social Theory in Kant's Thought*, trans by: Zohreh Saidi and Reza Maahouzi, Tehran: Kargadan. [In Persian]
- Johansson, V. (2019). Wildly Wise in the Terrible Moment: Kant, Emerson, and Improvisatory Bildung in Early Childhood Education. *Educational Philosophy and Theory*, 51(5), 519-530, doi:10.1080/00131857.2017.1389270.
- Kant, I. (1987). *Critique of Judgement*, trans by: Werner S.Pluhar, Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Kant, I. (2001). *Lectures on Ethics (Eine Vorlesung Uber Ethik)*, trans by: Manoochehr Saneii Dareh Bidi, Tehran: Naghsh Va Negar pub. [In Persian]
- Kant, I. (2013). *Critique of Judgment*, trans by: AbdulKarim Rashidian, Tehran: Ney pub.[In Persian]
- Kant, I. (2015). *Critique of Pure Reason*, trans by: Behroze Nazari, Tehran: Qooqnos. [In Persian]
- Lumsden, S. (2021). The Role of Bildung in Hegel's philosophy of History. *Intellectual History Review*, 31(3), 445-462, <https://doi.org/10.1080/17496977.2021.1956044>.

مطالعه نظریه نیوگ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۵

Nordenbo, S. E. (2002). Bildung and the Thinking of Bildung. *Journal of Philosophy of Education*, 36 (3), 341-352.

Salari, H., Salmani, A. (2022). Subjectivity and Genius as Condition of Possibility and Possibility of Fine Art in Architectonic of System of Kant's philosophy. *Journal of Philosophical Investigations*, 16(39), 610-625. doi: 10.22034/jpiut.2021.49089.3060. [In Persian]

Šmejkal, O. (2012). Contemporary Aesthetics – Return to Kant. Originally written for the course *Sociology of Aesthetics*, Anglo-American University, Humanities and Social Sciences major, https://www.academia.edu/13451298/Exegesis_IV_Aesthetics_The_French_Aesthetic_Tradition_and_the_Return_to_Kant.

Von Bonsdorff, P. (2012). Aesthetics and Bildung. *Diogenes*, 59 (1-2), 127-137

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی اصطلاح بیلدونگ

فریده آفرین*

چکیده

هدف پژوهش این است که با روش توصیفی-تحلیلی به مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی اصطلاح بیلدونگ بپردازد. در بحث نبوغ به‌منزله موهبت طبیعی شخص تخیل آزاد می‌شود و فاهمه بدوا در هنرمند گسترش می‌یابد. این مطالعه نشان می‌دهد که نبوغ براساس معانی بیلدونگ جنبه‌های زیر را دربرمی‌گیرد: (۱) صورت‌بخشی/شکل‌دهی به هماهنگی تخیل-فاهمه؛ حس مشترک نابغه و توافق قوای تماشاگر در تطابق با قوای نابغه که با طبیعت، هماهنگ شده است. (۲) پرورش قوا، پرورش ذهن، روح نابغه و فراخوانی نابغه‌ای دیگر، (۳) نقش آموزشی محصول نبوغ به لحاظ فن و سبک، (۴) فرم؛ دریافت فرم تأملی هنر زیبا یا محصول نبوغ توسط تخیل، (۵) تصویر؛ هنر زیبا به منزله تصویر به‌واسطه ایده زیباشناختی به‌منزله میانجی معانی و ارزش‌های فرهنگی، (۶) تربیت؛ تربیت مقدماتی در پرورش قوای ذهنی و اخلاقی تماشاگر برای قابلیت نوعی اخلاق عالی‌تر و برتر، (۷) آمادگی برای جامعه‌پذیری براساس حس مشترک در مسیر تکامل فرهنگ بر پایه هماهنگی توافقی (قوای فرد و افراد با هم). این پژوهش نشان می‌دهد مسئله خلق اثر هنری و نبوغ هنرمند نزد کانت ضمن تأکید بر سوژکتیویسم در مسیر انسان‌شناسی او قرار می‌گیرد. در صورتی که وحدت فوق‌محسوس قوا را در ناخودآگاه به معنای لایب‌نیستی قرار دهیم نبوغ کانتی با جهت‌گیری به فردیت بیان‌گرایانه، تفاوت فردی و تفریدیابی رو به فلسفه آینده گشوده می‌شود.

* دانشیار گروه پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه سمنان، f.farin@semnan.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۲

Copyright © 2018, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

کلیدواژه‌ها: بیلدونگ، شکل‌گیری، بیلد/تصویر، هماهنگی آزاد، پرورش.

۱. مقدمه: بیلدونگ کانتی در پروژه‌های نقدی

در این بخش درباره بیلدونگ بحث مقدماتی مطرح می‌شود. شاید انتظار این باشد این واژه هم مانند بسیاری از اصطلاحات ریشه یونانی یا لاتین داشته باشد، اما بررسی معانی مختلفی که درون این مفهوم نفس می‌کشد، نشان می‌دهد این واژه آلمانی است. با توجه به ریشه این اصطلاح یعنی بیلد در بیلدونگ، این کلمه به معنای تصویر یا صورت‌بخشی و شکل‌گیری تصویر است. از این رو این اصطلاح در درجه اول به تصویری اشاره می‌کند که شخص یا چیزی قرار است به یک تصویر یا مدل تبدیل شود (Nordenbo, 2002: 341). به‌طور کلی،

عملاً این اصطلاح هم به شکلی از فرهنگ اطلاق می‌شود، هم به آموزش، تربیت و پرورش، هم به صورت‌بخشیدن، شکل‌دادن به چیزی و هم به ژست و سبک زندگی طبقه اجتماعی فرهیخته خاص. بیلدونگ در معنای پرورش هم به پرورش عمومی (در پیوند با فرهنگ کلی) اطلاق می‌شود، هم به آموزش و پرورش شخصی، (اردبیلی، ۱۴۰۰: ۸۵)

بیلدونگ به عنوان اسم برای فرآیندهای خود-پروری (و نتایج آن‌ها) استفاده می‌شود. بنابراین می‌توان گفت بیلدونگ علاوه بر تصویر در فرهنگ لغت آلمانی (Deutsches Wörterbuch) اثر برادران گریم، دارای معانی (۱) فرم؛ (۲) صورت‌بخشی/شکل‌دهی و (۳) پرورش روح است (Nordenbo, 2002: 341).

کانت بیلدونگ را به‌صورت خلاصه و کلی در نقد اول: به معنای تربیت و پرورش، در نقد دوم: به معنای تربیت اخلاقی در نقد سوم: به معنای شکل‌یابی و ساختن (اردبیلی، ۱۴۰۰: ۱۰۶) به‌کار می‌برد. هر چند این طیف معانی کافی نیست، اما برای توضیح مقدماتی در دو نقد نظری و عملی تا حدودی کارآمد است. در نقد اول، نقد به نظر وقتی به کار عقل می‌آید که از شناخت به شیوه سلبی کم می‌کند، نه اینکه با تعلیم ایجابی، فرهنگ و پرورش و با مهارت به شناخت بیفزاید. نقد استعلایی به شیوه سلبی عمل می‌کند و بنابراین بیلدونگ همین شیوه را به‌وجود می‌آورد. نقد را استعلایی می‌نامد و منظورش را بدین صورت بیان می‌کند که نقد استعلایی مربوط به انضباط عقل محض است (کانت، ۱۳۹۵: ۶۳۷). نوعی قانون‌گذاری و حق قانون‌گذاری در عقل به صورت سلبی برای جلوگیری از در افتادن به دام تخیلات فریبنده وجود دارد که نظامی از احتیاط و خودسنجی را برای عقل به ارمغان می‌آورد که دچار توهم

مطالعه نظریه نیوگ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۹

کاذب نشود (کانت، ۱۳۹۵: ۶۳۷-۶۳۸). در اینجا قوه عقل که مهمترین قوه انسان است به تربیت و انضباط نیاز دارد. همچنین انسان به منزله موجودی عقلانی باید با نظم و مهارت تربیت شود. غایاتی در طبیعت وجود دارد که ظرفیت‌های انسان برای آن رشد کرده‌اند. «طرح پنهان طبیعت» یا غایتی که ظرفیت‌های انسان برای آن رشد کرده‌اند، این است که بشریت قانون‌محور و صلح‌جو باشد، (Lumsden, 2021: 447). تربیت موجود عقلانی برای غایات مختلف به دو شرط هماهنگی می‌شود: الف) مهارت‌ها را کسب کرده باشد، و ب) دارای «نظم» (Disziplin or Zucht) باشد؛ برای کانت با نظم و مهارت‌هایی موجود عقلانی دارای اراده‌ای می‌شود که می‌تواند در برابر خودکامگی میل مقاومت کند (کانت، ۱۳۹۳: ۸۳: ۴۰۹).

در تربیت اخلاقی اصول عام جهانشمول و دستور «توباید» مد نظر قرار می‌گیرد. دستور توباید بر اساس تکلیف به فضیلت می‌راند. کانت غایت اخلاق را کمال آدمی می‌داند. تکلیف یعنی گزینش آزاد ضروری به موجب قانون. گزینش آزاد بر اساس اختیار و ضروری است. چون برخلاف تمایلات حسی و عاطفی است، نوعی تکلیف خوداجبار محسوب می‌شود و خود به دو نوع طبیعی و اخلاقی تقسیم می‌گردد. در صورتی که الزام اجبار را القا می‌کند، قرابتی با اختیار ندارد، اما الزام اخلاقی به این دلیل که ناشی از عقل عملی نهفته در ذات انسان است، نوعی اختیار محسوب می‌شود (کانت، ۱۳۸۰: ۹ و ۳۲). در مرحله اول، تربیت انسان در کنترل لجام‌گسیختگی امیال نقش دارد. تا اینجا تربیت اخلاقی اجتماعی نیست، فردی است. شخص باید روی خودش در جهت رهایی از بند شهوات و تمایلات حیوانی کار کند تا کارکرد آنها را محدود نماید. در نتیجه این محدودیت، توانایی عقل برای انجام تکالیف و وظایف آزاد می‌شود. آزادی از سویی یعنی رهایی از تعینات علی جهان جسمانی، فراتر رفتن از محدودیت و حد و مرز وجود آدمی. از سوی دیگر، آزادی در حوزه اخلاق یعنی رهایی از تمایلات و شهوات و حرکت در جهت آزادی عقل. اختیار استفاده از عقل در جهت کمال و فهم دستورهای «تو باید»، تمیز تکلیف و وظیفه از سایر. در قانون کلی و جهانشمول اخلاقی تناقضی نیست، این قوانین در همه جای دنیا لازم‌الاجرا هستند، اجرای آنها ضرورت دارد، اجرانکردن آنها به هرج و مرج می‌انجامد. اینگونه است که با کانت خیر تابع قانون می‌شود. در جهان یونانی که خدایان آنرا ترک کرده‌اند، ابتدا قانون نماینده ثانوی خیر می‌شود. با کانت قانون برترین محکمه است و این قانون است که خیر را تعریف می‌کند (دلوز، ۱۳۸۹: ۱۷). خیر تابع قانون است. به قانون اخلاقی گردن نهمیم، آزادی ذاتی مان تأمین می‌شود و مخیراً (به اختیار) در جهت خیر قدم برمی‌داریم.

مطالعه نقد عقل عملی از طریق اصطلاح بیلدونگ متناسب با اهداف پژوهش نشان می‌دهد این اصطلاح به معنی شکل‌گیری اصولی برای تفکر و درک جهان است که طرز نگرشی فردی برای انقلابی در شخصیت ما می‌سازد؛ دیدگاه ما را نسبت به جهان ایجاد می‌کند؛ راهی برای نگاه کردن به جهان از منظر اخلاقی، هموار می‌کند جایی که از نظر اخلاقی برای خودمان فکر می‌کنیم و مسئولیت افکار خود را بر عهده می‌گیریم (Johansson, 2019: 4). یعنی شخصیت مستقل ما ساخته می‌شود. شخصیت (Personality) در نظر کانت گاه مقابل انسانیت است. او وقتی به شخصیت از منظر اخلاقی می‌نگرد مترادف نیکنامی است (گنزالس، ۱۳۹۹: ۵۰). کانت بیشتر پرورش شخص را تا رسیدن به نوع انسانیت به صورت کلی مد نظر قرار می‌دهد.

در نقد سوم اغلب مباحث متنوع را می‌توان در دو بخش ابژکتیویسم و سوژکتیویسم سامان داد، اما برای آغاز بحث پژوهش پیش رو با تکیه به سوژکتیویسم می‌توان به نقش نبوغ (Genius/Genie)، هنر زیبا و لذت حاصل از آن و نقش‌اش در پرورش و تربیت انسان پرداخت. در این نقد به لطف لذت ناشی از تأمل در فرم هنر زیبای محصول نبوغ، گویا انسان متمدن‌تر می‌شود و به سمت معانی بیلدونگ سوق می‌یابد. انسان می‌تواند [...] به لطف لذتی انتقال‌پذیر و به برکت تأدیب و تلطیف متمدن‌تر شود (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۱۱:83). تأدیب اینجا یعنی کنترل کردن و کم کردن از لذت‌جویی در مسیر امیال و تمایلات حیوانی. از نظر این پژوهش بیلدونگ در نقد سوم به انحاء مختلف به کار رفته است و برای نشان دادن تأثیرگذاری بحث نبوغ در تربیت، پرورش و آموزش، تربیت اخلاقی و وجه اجتماعی انسان به صورت کلی هم بحث قابل طرحی است. قصد مقاله این است که با تکیه به بحث بیلدونگ و واکاوی در نظریه نبوغ نقد سوم به این پرسش‌ها پاسخ دهد:

چرا نظریه نبوغ در نقد سوم مطرح شده و طرح نظریه نبوغ چگونه معانی بیلدونگ را توجیه می‌کند؟ بررسی نظریه نبوغ کانت بر اساس معانی بیلدونگ چگونه جهت فلسفه کانت را به سمت انسان‌شناسی سوق می‌دهد؟ با قراردادن وحدت فوق محسوس قوا در ناخودآگاه (به معنی لایب‌نیثسی)، یعنی بر توافق آزاد و نامشروط قوا چگونه جهت آینده فلسفه کانت روشن می‌شود؟

۲. پیشینه پژوهش

درباره بحث مقاله حاضر؛ منابع مفیدی در زبان فارسی مانند فلسفه فرهنگ از هر در تا نیچه (۱۴۰۰)، از محمد مهدی اردبیلی نگاشته شده‌اند. در کتاب فلسفه فرهنگ... به فیلسوفان متعددی

مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۱۱

پرداخته شده و معانی بیلدونگ در سه نقد کانت توضیح داده شده است. برای بخش‌هایی از این پژوهش، به‌ویژه روشن‌سازی معنای شکل‌گیری در نقد سوم منبع مناسبی بوده است. مقاله «پدیدارشناسی بیلدونگ» (۱۳۹۹) توسط عسکری‌زاده، باقری و حسینی نوشته شده است. در این مقاله به ظهور این اصطلاح در آلمان پرداخته شده و مباحث کانت هم بخشی از سیر تطور آن محسوب می‌شود. آنا مارتا گنزالس مقاله‌های موضوعی در باب فرهنگ، آموزش و نظریه اجتماعی در اندیشه کانت، نگاشته است. زهره سعیدی و رضا ماحوزی (۱۳۹۹) آنها را گردآوری و ترجمه کرده‌اند. در کتاب فرهنگ، آموزش و نظریه اجتماعی، موضوع‌های مهمی مانند بنانهادن فرهنگ حول احترام به آزادی، توسعه تعلیم و تربیت و نقش آن در پیشرفت بشریت و نیز نظریه نوین اجتماعی کانت صورت‌بندی شده است.

مقاله «ایده تکوین در استتیک کانت» (۲۰۰۴) نوشته ژیل دلوز در جهت‌دهی به مفهوم تکوین و نبوغ در این پژوهش نقش داشته است. از اهداف پژوهش پیش‌رو، بررسی تکوین و توافق قوا در عمیق‌ترین توافق آزاد و نامتعین آنها به‌عنوان ضامن هماهنگی‌ها و توافق متعین و قانونمندشان در نقد سوم است. همچنین طیف معانی بیلدونگ تحت تأثیر اصطلاح تکوین هماهنگی قوا را در نظریه نبوغ تحلیل می‌کند. با این عنوان، اهداف و زاویه دید، پژوهش نویی به شمار می‌آید.

درباره نبوغ کانت بدون تأکید بر مفهوم تکوین و بیلدونگ پژوهش‌های مستقلی نگاشته شده است. برونو، پاول. دبلویو (۲۰۱۰). کتابی با عنوان دیدگاه کانت در باب نبوغ (خاستگاه و کارکرد نبوغ در نقد سوم) را نوشته است. در این کتاب نویسنده ریشه‌های فلسفی نبوغ به عنوان اصطلاحی متداول در غرب را در آرای کانت واکاوی کرده و مباحث خاستگاه و منشا نبوغ، طبیعت و نبوغ، نبوغ و هنر را بررسی نموده است. حسام‌گودرزی (۱۴۰۱) این کتاب را به فارسی ترجمه کرده است. به صورت مشخص در این کتاب اهداف مقاله پیش‌رو دیده نمی‌شود. گرچه در مسیر کلی، تأکیدات مشابهی از بعد آموختنی‌بودن یا نبودن نبوغ مشاهده می‌گردد. سالاری، هادی و سلمانی، علی (۱۴۰۱). در پژوهشی با عنوان «سویژکتیویته و نبوغ به مثابه شرط امکان و امکان هنر زیبا در معماری (ساختار معمارانه) نظام کانت»، در نشریه پژوهش‌های فلسفی، درباره هنر زیبا به‌منزله محصول نبوغ به‌طور خاص در نظام معمارانه کانت بر بنیاد سویژکتیویته بحث کرده‌اند. سویژکتیویته را شرط امکان هنر زیبا به‌منزله محصول نبوغ در دوران مدرن در نظر گرفته‌اند. در این پژوهش از ارتباط بیلدونگ و نبوغ بحثی به میان نیامده است. بختیاریان، مریم (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «هم‌بستگی ذوق و نبوغ از نظر کانت در

تجربه زیباشناختی با رهیافت فرم-محور، در نشریه *متافیزیک*، نبوغ و ذوق را به‌طور مبسوط توصیف کرده و رابطه آنها را به هدف یکی گرفتن هنر نبوغ با هنرهای نوآور و غیرتقلیدی توضیح داده است. با اینکه پژوهشی کمک‌رسانی بوده و تدوین آن پیش از مقاله حاضر ضروری به نظر می‌رسد، لیکن زاویه دید و نگریستن این دو یکی نیست، پژوهش پیش رو طیف معانی بیلدونگ یعنی تصویر، فرم، شکل‌گیری، پرورش یا پرورش روح، آموزش و تربیت را در نظریه نبوغ کانتی جستجو می‌کند و نشان می‌دهد که حتی مسئله آفرینش و خلق اثر هنری نزد کانت در مسیر انسان‌شناسی قرار می‌گیرد. با تأکید روی تکوین هماهنگی قوا و نیز وحدت همه قوا وابستگی توافقی‌های مشروط به نوع نامشروط، نامتعیین و آزاد آن توضیح داده می‌شود. هیچ‌یک از منابع با اهداف مقاله فعلی طراحی نشده‌اند و نتایج آن‌را نداشته‌اند.

۳. نبوغ: هماهنگی قوای نابغه

کانت ابتدا در بخش «استنتاج احکام زیباشناختی محض» و فقره ۴۲ نقد سوم امر زیبا در طبیعت و هنر را از هم متمایز و جدا در نظر می‌گیرد، مدعی می‌شود علاقه علقی به زیبا در طبیعت نشان از سرشت نیک اخلاقی است. باید انسانی که به قصد ستایش طبیعت موزه را ترک می‌کند، آفرین گفت. او پس از تعریف هنر و طرح تفاوت هنر زیبا، هنر مطبوع و هنر مکانیکی در فقره ۴۸ به برتری هنر بر طبیعت به تبعیت از ارسطو، برک، بوالو برای تبدیل زشتی‌ها و ناگواری‌ها به زیبایی‌ها در هنر سخن راند. همین‌طور که بحث پیش می‌رود در مطلب فقره 58 و 59 زیبا در طبیعت و هنر را دوباره از طریق ایده تکوین یا ایجاد هماهنگی (Harmonie/Harmony) قوا به هم پیوند داد. این دو به‌رغم تفاوت‌هایی به‌صورت موازی هم پیش می‌روند. او وظیفه‌ای را در زیباشناسی برای هنر در نظر گرفت و آن کشف اصلی بود که در هنر عمل می‌کرد و مشابه اصل امر زیبا در طبیعت بود. این اصل، انضباط نبوغ (Genie) نام داشت که به باور این پژوهش ماجرای نبوغ را شروع می‌کند.

کانت در بحث نبوغ با تعریف هر دو^۱ به معنای امری خودانگیخته، غیراکتسابی احساسی و آنچه جنبش ادبی طوفان و تلاطم

(Strum und drang) رواج داد، مخالف بود (برونو، ۱۴۰۱: ۱۸۱ و ۱۶۱). او به معنای واژه لاتین genius و نیز تعریف الکساندر جرارد فیلسوف اسکاتلندی نظر داشت. این واژه به معنای روح همراه، روح مخصوص هدایت‌کننده و پاس‌دارنده شخص به کار می‌رفت که از بدو تولد به او داده شده؛ ایده‌های اصیل از الهامات آن ناشی می‌شد (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۶: ۲۴۴). نبوغ

مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۱۳

قریحه‌ای است که برای هنر قاعده تولید فراهم می‌کند؛ اما هیچ قاعده معینی نمی‌توان برای آن به دست داد. نبوغ موهبت طبیعی شخص یا هنرمند آفریننده است.

قوای ذهنی که وحدت آنها در نسبتی معین نبوغ را می‌سازد تخیل و فاهمه هستند. در نبوغ، قوه تخیل این آزادی را دارد که بدون تابعیت و اجبار فاهمه یعنی فراسوی توافق با مفهوم، مصالح غنی و پرداخت‌نشده‌ای در اختیار این قوه قرار دهد. تخیل این مصالح را فراتر از هدف شناخت از طریق مفاهیم فاهمه، برای برانگیختن قوای شناختی به صورت غیرمستقیم استفاده می‌کند. در نبوغ تخیل بسیار آزاد و خلاق به آفرینش‌های هنری منجر می‌شود، به گونه‌ای که نبوغ را تخیل خلاق هم می‌نامند (Hill, 2000 : 217). به دلیل آزادی و خلاقه‌بودن نبوغ که حاکی از نسبتی است بین قوا، هیچ علمی نمی‌تواند آن را یاد دهد و هیچ کوششی نمی‌تواند آن را بیاموزد (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۹: ۲۵۷). نبوغ چون نیاموختنی است نشان‌دهنده اصالت نمونه‌وار مواهب طبیعی شخص هنگام استفاده آزاد از قوای شناختی خویش است. در ادامه توضیح داده می‌شود که در نبوغ چه نسبتی بین تخیل (Einbildung/Imagination) و فاهمه (Verstand/Unerstanding) برقرار می‌شود تا بتواند گویای آزادی تخیل و گستردگی فاهمه در هنرمند باشد. نبوغ قریحه هنری است که محصول هنری خلق شده در آن نیازمند مفهومی است از محصول (آنچه باید باشد) به منزله غایت، بنابراین نیازمند فاهمه است. همچنین تصویری از ماده/مصالح یعنی از شهود (Anschauung/Intuition) توسط تخیل برای نمایش این مفهوم ساخته می‌شود. برای هر دو فعالیت نسبتی میان قوه تخیل و فاهمه برقرار می‌شود. متنها تخیل در اینجا فعالتر است، چون نبوغ کمتر در بند تحقق غایت مربوط به نمایش یک مفهوم معین و بیشتر در کار ارائه یا بیان ایده‌های زیباشناختی است که مصالح غنی برای چنین قصدی را دربردارند. در نتیجه در این حالت قوه تخیل از یوغ راهنمایی قواعد رها شده و مصورسازی ایده‌ها برای نمایش مفهوم داده شده را همچنان غایتمند بر عهده می‌گیرد. یک نوع از غایتمندی غیرقصدی را می‌توان در هماهنگی آزاد تخیل و قانونمندی فاهمه در نظر گرفت که در نسبت خود هیچ ارتباطی با قواعد علوم و تقلید مکانیکی ندارد (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۹: ۲۵۸). قابلیت انتقال حالت ذهنی ایجاد شده از رابطه بین ایده‌های زیباشناختی مناسب با مفهوم از یک سو و رابطه ایده‌ها با بیان مناسب خود در نبوغ، حاکی از روح (Geist/Spirit) به‌منزله قوه‌ای است که قادر به درک بازی زودگذر قوه تخیل و وحدت‌دادن آن با مفهومی اصیل است و در عین حال قاعده‌ای جدید استخراج می‌کند که از هیچ اصل یا مثال قبلی نمی‌تواند استنباط شود.

برای بحث تکوین اشاره به نحوه هماهنگی قوای نابغه و طرز فراخوانی نبوغ دیگر ضروری است. هنر چیزی است متفاوت با محصولات غریزی طبیعی مثل کندوی زنبور عسل. هنر از روی اراده و کنشی مرتبط با ساختن، از روی طرح و آگاهانه ایجاد می‌شود و به دسته هنرهای مکانیکی، مطبوع و زیبا تقسیم می‌گردد. هنر زیبا محصول نبوغ است. در هنر به منزله محصول نبوغ، توافق تخیل و فاهمه فقط به واسطه نبوغ حاصل می‌شود و بدون آن انتقال‌ناپذیر باقی می‌ماند. نبوغ به مثابه تکوین توافق فاهمه-تخیل براساس امر زیبا در هنر پیش می‌رود (Deleuze, 2004: 68). «طبیعت» [شخص] به واسطه هماهنگی قوا در هنرمند، به هنر قاعده می‌بخشد، هنر زیبا صرفاً به مثابه محصول نبوغ، ممکن می‌شود (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۶: ۲۴۳-۲۴۴). نبوغ قاعده‌ای را فراهم می‌آورد که توسط آن می‌توان محصولات زیبا در طبیعت را به زیبا در هنر گسترش داد. برای قوه حکم هم قاعده فراهم می‌کند.

نبوغ، ناظر به توانایی‌های قواست و ویژگی‌هایی مشابه با این غایت دارد: ماده را غنا می‌دهد، به ایده‌ها تجسم می‌بخشد، عقل را وامی‌دارد که مولود خودش باشد، تخیل را آزاد می‌کند، فاهمه را گسترش می‌دهد. نابغه تمام این قوا را ابتدا و اغلب از منظر خلق اثر هنری به کار می‌گیرد (Deleuze, 2004: 71). از یک طرف نابغه با تنظیم تخیل رها از تعیین مفاهیم فاهمه به اثر هنری فرم می‌بخشد از طرف دیگر با مواد و مصالح هنرش را با خلق طبیعت دیگری متناسب با ایده‌ها خلق می‌کند. دقیقاً مشابه امر زیبا در طبیعت این فرم تأملی در هنر است که برای جمعی شدن تجربه تماشاگران هر چند براساس استنتاج جزئی اهمیت دارد. حال باید بررسی کرد با توجه به قوای دخیل در بحث نبوغ و هماهنگی قوای نابغه حین خلق اثر هنری چگونه می‌توان از پلی عبور کرد که دروازه روشنی به بحث بیلدونگ بگشاید.

۴. نبوغ و هنر: پرورش، تربیت و فرهنگ

در باب هماهنگی قوا و نبوغ می‌توان گفت آثاری از میان هنرهای زیبا که عاری از نبوغ‌اند، روح ندارد. روح به معنای زیباشناختی به اصل برانگیزاننده ذهن و روان اطلاق می‌شود. اصل نبوغ بدان دلیل روان (Seele/soul) را برمی‌انگیزد که با تأثیر بر ماده و مصالح، باعث جنبش نیروهای ذهن می‌شود و بازی بین نیروها و قوای ذهنی راه می‌افتد که ضمن حفظ کردن نیرو و استعداد نبوغ، دیگر نیروهای ذهن را در این جهت قوت بیشتری می‌بخشد، (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۹: ۲۵۲). از این رو نبوغ جان می‌بخشد و زندگی می‌دهد.

مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۱۵

در هنر زیبا مانند طبیعت زیبا این فرم است که تخیل را به تأمل وامی‌دارد و هماهنگی تخیل و فاهمه بر اساس آن به وجود می‌آید. به گفته کانت

آنچه در تمام هنرهای زیبا ذاتی است، فرمی است که به جای ماده حس، یعنی جذابیت و عاطفه، برای مشاهده و قضاوت ما غایتمند است. لذتی که از فرم غایتمند می‌بریم در ضمن پرورش نیز هست و روح ما را با ایده‌ها هم‌کوک می‌کند (Kant, 1987, § 52:195).

کانت در فقره ۵۲ هم به فرم زیبا در هنر اشاره می‌کند و از هم‌کوک شدن با ایده‌های زیباشناختی سخن می‌گوید. هنر نبوغ فقط از حیث فرم تأمل‌برانگیز نیست ایده‌های زیباشناختی هم مضامین غنی برای هنر فراهم می‌کند.

به نظر می‌رسد توضیح بیشتر درباره ایده زیباشناختی می‌تواند پاسخ این پرسش را بدهد. نبوغ قوه ایده‌های زیباشناختی است. از نظر کانت اصل نبوغ چیزی جز قوه نمایش ایده‌های زیباشناختی نیست. در ایده زیباشناختی وجه نمایش و ارائه ایده‌ها بسیار شبیه نمادگرایی می‌شود. ایده زیباشناختی ما را به «تفکر و می‌دارد» باعث گسترش مفاهیم فاهمه می‌شود (Deleuze, 2004:67). کانت در بهره دوم شماره ۵۸ به صراحت ایده عقلی و زیباشناختی را متفاوت می‌خواند. او می‌گوید قاعده نبوغ و هنر زیبا (Schöne Kunst/Beautiful Art) از ایده‌های زیباشناختی به دست می‌آید که از ایده‌های عقلی با غایات معین، ماهیتاً متفاوت است (کانت، ۱۳۹۳، § ۵۸:۳۰۲). ایده زیباشناختی یکی از تصورات قوه تخیل است که به واسطه آن اندیشه‌های بسیاری برانگیخته می‌شود، اما هیچ زبانی نمی‌تواند ایده مربوط را منتقل کند. در صورتی که ایده عقلی، مفهومی است که شهود و تصویری از قوه تخیل نمی‌تواند با آن هم‌وردی داشته باشد، (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۹:۲۵۲).

به نظر برخی مفسران، این دو ایده متضاد هم نیستند، بلکه دو صورت‌بندی متفاوت از یک چیز هستند. ایده عقلانی چیزی ارائه‌ناپذیر را در خود دارد، اما ایده زیباشناختی امر بیان‌ناپذیر را از طریق خلق طبیعی دیگر بیان می‌کند. در صورت‌بندی اول، این مفاهیم فاهمه هستند که حد خود را در می‌نورند و کیفیت‌زدوده می‌شوند در دومی شهودهای حساسیت همین حالت را می‌یابند. یعنی از حد خود فراتر می‌روند و کیفیت‌زدوده می‌شوند (Deleuze, 2004: 67). اگرچه در نمونه‌هایی مانند نبوغ که شهودی با طبیعت دیگری خلق می‌شود به جای تقابل این دو، می‌توانیم تأکید کنیم که ایده عقلی و ایده زیباشناختی به‌طور مناسبی با هم متحد می‌شوند یا دو صورت‌بندی از یک چیز هستند.

کانت در مطلب شماره ۴۲ در *نقد قوه حکم* می‌گوید زیبا در طبیعت نماد خیر است. علاقه عقلی به زیبا در طبیعت نشان خوش‌سیرتی است. او در این فقره به رنگ‌ها از قرمز به بنفش و ایده آنها یعنی والایی، جسارت، صراحت، دوستی، فروتنی، ثبات و عطوفت اشاره می‌کند و با برشمردن برتری و محاسن زیبای طبیعی بر زیبایی هنری (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۲: ۲۳۶)، تلویحاً می‌گوید این دو یعنی زیبا در طبیعت و هنر از هم متمایز هستند، او در مطلب فقره ۴۸ برای زیبانگاری جنگ، زشتی‌ها و ناگواری‌ها در هنر زیبا به منزله تصویر، قدرت هنر را برتر از طبیعت می‌داند. «زیبایی طبیعی درباره چیزی زیبا طرح می‌شود، زیبایی هنری به تصویری زیبا از چیزی نسبت داده می‌شود» (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۸: ۲۴۸)، وی در مطلب فقره ۵۸ و ۵۹ آنها را دوباره از طریق ایده تکوین قوا یا تشابه هماهنگی تخیل و فاهمه به هم ربط می‌دهد. هر چند این دو به هم نزدیک هستند اما با چشم‌پوشی از تفاوت‌های این دو نباید آنها را یکی بدانیم. فقط به صورت موازی و نزدیک هم حرکت می‌کنند و ممکن است در جایی که تکوین هماهنگی قواست، به هم تلاقی کنند.

نبوغ راه می‌گشاید تا بر جدایی دو نوع زیبایی یعنی طبیعی و هنری غلبه شود و به موازنه‌ای دست یابند. به گفته کانت امر زیبا در هنر نه کمتر از امر زیبا در طبیعت، بلکه در نهایت ادعا شده که با توجه به مجلل، باشکوه خواندن ساختمان‌ها، درختان و به دلیل تشابه احساس‌های برانگیخته توسط اعیان در هنر با آگاهی از حالت ذهنی، زیبایی «نمادی از اخلاقیات است» (کانت، ۱۳۹۳، § ۵۹: ۳۰۷). نبوغ میسر می‌کند که زیبای هنری و جهان اخلاقیات با هم جمع شوند.

درحالی‌که ذوق قوه حاکمه زیباشناختی تأملی برای تولید اعیان زیبا است، نبوغ قوه‌ای مولد به شمار می‌آید و منبع ایده‌های زیباشناختی است (کانت، ۱۳۹۳، § ۵۷: ۲۸۹). رابطه ذوق و حکم و نبوغ مبنای انضباط و تربیت نبوغ و راهی به فهم بیلدونگ است. به گفته کانت به صورت دقیق‌تر

ذوق مانند قوه حکم به طور کلی انضباط (Disziplin/Discipline) یا تربیت (training) نبوغ است، نظم و روشنی به انبوهی از افکار می‌بخشد، به ایده‌ها ثبات می‌دهد و در نتیجه آنها را به عنوان سرمشقی برای دیگران به توفیق همگانی و پایدار سوق می‌دهد خود را با پرورش و فرهنگی (Kultur/Culture) همواره در جریان، سازگار می‌کند. (Kant, 1987, § 50:188)

ذوق و حکم که در هر دو یعنی زیبا در طبیعت و هنر به کار می‌روند، نقش اصلاح‌گر برای تلطیف نبوغ دارند. به قول برونو اگر مبنای عقلانی ذوق و حکم در نبوغ را در نظر بگیریم اوج‌گرفتن‌های نبوغ با تبیین محدودیت‌های عقلانی ملایم‌تر می‌شود (Bruno, 2010:131). ذوق و حکم برای نبوغ نقش پرورش‌دهنده، تلطیف‌گر و تربیتی دارند، شاید مانند نقشی باشد که نقد برای عقل دارد و آنرا از افتادن به دام تخیلات فریبنده و توهمات بازمی‌دارد. ذوق و حکم هر دو در بیلدونگ نقش دارند. بدین ترتیب، حکم زیباشناختی بدل می‌شود به بخشی از فرهنگ و به نوبه خود به تربیت و پرورش قوه حکم زیباشناختی کمک می‌کند (برنهام، ۱۳۹۸: ۲۰۲).

جنبه اجتماعی نبوغ، دو بحث را به خود اختصاص می‌دهد: از وجه هنرمند و تماشاگر و با تکیه به اثر. جنبه اجتماعی بحثی است که می‌تواند بعدی از معنای بیلدونگ را بگشاید. اینکه در تکوین قوای فرد نابغه، طبیعت شخص با نیروهای طبیعت سازگار می‌شود و دیگران با توجه به اثر نبوغ برای پرورش ذهن خود راهی می‌جویند، می‌تواند دلیلی برای جنبه اجتماعی هنر نبوغ باشد. هنر زیبا نحوه تصویری است که فی‌نفسه غایتمند است و گرچه عاری از هر غایت معینی است، باین حال به پرورش قوای ذهنی برای ارتباط اجتماعی یاری می‌رساند (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۳: ۲۴۱). در نتیجه، هنر زیبا که هنر ابداع است لذتی حاصل از تصور غایت‌مند بی‌غایت ایجاد می‌کند و معیار قوه حاکمه تأملی است بر مبنای توافقی که نتیجه آن حس مشترک (Gemeinsinn/Sensus Communis/Common Sense) است، اساس ارتباط اجتماعی قرار می‌گیرد. در باب ارتباط نبوغ و تحولات اجتماعی می‌توان گفت نبوغ و تعریف آن در هر دوره وابسته به تحولات اجتماعی است. گاهی ممکن است بسته به تغییرات دوران عنوان دیگری به خود بگیرد برای نمونه در دوران کنونی «اخلاقیت جای نبوغ را گرفته است»، (Šmejkal, 2012) اما در نقد سوم بحثی از تأثیرپذیری نبوغ از تحولات اجتماعی به میان نیامده، زیرا که نبوغ برآمده از طبیعت درونی شخص خوانده شده است. می‌توان امر فوق محسوس^۲ (Übersinnliche/Supersensible) یا لایه غیر محسوس را طبیعت صرف شخص در نظر گرفت که برآمده از ناخودآگاه هم تعبیر می‌شود. کانت بر این مهم تأکید کرده که نبوغ می‌تواند به طریقی در ساختن ارتباط اجتماعی نقش داشته باشد از این رو، خود سهمی ویژه در ساختن فرهنگ انسان دارد. به قول برنهام فرهنگ بیش از هر چیز معنی آموزش و تربیت دارد و البته شروط اجتماعی این تربیت را هم شامل می‌شود (برنهام، ۱۳۹۸: ۲۰۶).

هر نابغه‌ای یک مستثناست؛ یعنی در نوع خودش منحصر به فرد است. از این حیث می‌توانیم جنبه کلی و همگانی استنتاج را توضیح دهیم. اگر ساز قوای انسانی در تطابق با نیروهای

طبیعت هماهنگ است، اگر خلق و آفرینش هنری از او می‌جوشد و می‌خروشد، اگر نابغه‌ای این آهنگ هماهنگ سازهای قوای خود را می‌شنود و برای ایده‌های زیباشناختی طرف شهود رسانه‌ای می‌جوید، فرصتی فراهم آورده تا دیگران هم ریتم هماهنگی تخیل و فاهمه را با توافق قوای خالق به واسطه هنر زیبا هماهنگ و تنظیم کنند. نبوغ فراخوانی است به نبوغ دیگر. ذوق نوعی واسطه میان این دو است و اگر نابغه هنوز متولد نشده باشد، انتظار را مجاز می‌شمارد. این خاصیت بیناسوپژکتیو نبوغ است که همگانی نیست، بلکه استثنایی است. بدین معنا که اینطور نیست که هر دم نابغه جذب نابغه دیگر شود، باید فرصت فراهم گردد. به قول کانت در فقره §۱۹ تا زمانی که توافق فاهمه و تخیل ذوق را بنیاد نهد، باید منتظر نابغه‌ای دیگر بود. در فاصله میان دو نابغه اتفاقی که می‌افتد، اینکه زنان و مردان باذوق، دانشجویان و هواخواهان، این فاصله را پرمی‌کنند (Deleuze, 2004: 68).

در نتیجه نبوغ دو بعد دارد: بخش فردی و تقلیدناپذیر و بخشی بیناسوپژکتیو و استثنایی. چگونه هماهنگی مضمونی کلی است، درحالی که فردیت نابغه بر آن مسلط می‌شود؟ اگر دو فعالیت نابغه را در نظر بگیریم این مشکل هماهنگی امر فردی و کلی رفع می‌شود؛ از یک طرف نابغه می‌آفریند، به عبارت دیگر، نابغه با تحقق بخشی به کارکرد آزادانه تخیل، ماده و مصالح هنرش را با خلق طبیعت دیگری متناسب با ایده‌ها (زیباشناختی) خلق می‌کند. دقیقاً آنچه در نبوغ تقلیدناپذیر باقی می‌ماند از این جنبه است؛ گستردگی ایده‌ها، ماده اعجاب‌آفرین، دگردیسی و تحول نابغه. از طرف دیگر هنرمند با تنظیم کردن تخیل رها از سیطره فاهمه، به اثر هنری فرم متعلق ذوق را می‌بخشد. «ذوق برای فرم بخشی به اثر هنری کفایت می‌کند» (Kant, 1987, § 48:180). از این جنبه تقریباً مشابه بحث امر زیبا در طبیعت طرح شده که فرم در اثر هنری باعث برانگیختن تأمل تخیل، هماهنگی تخیل و فاهمه، حس مشترک به عنوان نتیجه توافق قوا، بنیاد نهادن ذوق توسط توافق آزاد قوای تخیل و فاهمه، و ارائه حکم می‌گردد. در نبوغ بدون از دست رفتن خصلت استثنایی و منحصر به فرد نابغه، نبوغ ارزش کلی به توافقی می‌دهد که تولید می‌کند و باید بتواند به سایر قوای تماشاگر نیرو و حیات خود را منتقل کند (Deleuze, 2004: 71). نبوغ از این بُعد، جنبه کلی و همگانی پیدا می‌کند.

گفتیم کانت در مطلب فقره 58 و 59 زیبا در طبیعت و هنر را دوباره از طریق ایده تکوین و هماهنگی قوا به هم ربط می‌دهد. همچنین در بخش‌های مختلف نظریه نبوغ که به نظر آغازگر فلسفه هنر او هم در این نقد هست، از طرق دیگر، این دو یعنی زیبایی در طبیعت و هنر را به هم نزدیک می‌کند. مانند قاعده فراهم کردن (به وسیله طبیعت) برای قوه حکم در هر دو؛ ارتباط

برقرار کردن با ایده اخلاقی از طریق غایت فرازیباشناختی - عقلانی امر زیبا در هر دو، حمایت کردن از تکوین یا هماهنگی تخیل - فاهمه توسط غایت مرتبط با امر زیبا، از حیث مسئله استنتاج یعنی کلیت و همگانی بودن تجربه زیباشناختی با تکیه به فرم زیبا در هر دو، می توان توازی برقرار کرد، اما بهتر است حتما فاصله بین آنها را حفظ کنیم.

۵. جنبه آموزشی محصول نبوغ

اینجا با عینک کانت می توان هنرمند نابغه را انسانی باروح دید که اثر هنری او آکنده از زندگی و شور است؛ روح داری و ذوق او در اثرش متبلور می شود. نابغه هنرهایی نو آکنده از شور و زندگی خلق می کند یا هنرهای سابقاً به کار رفته را به درجه بالاتری از کمال خود می رساند. از این روی، هنر زیبا اصالت نمونه‌واری دارد که حاکی از دو جنبه غیر تقلیدی و غیر تعلیمی آن است. تقلید، هنرمند را از اصالت نبوغ بیگانه می کند (Carroll, 2010: 55). افزون‌براین، صرفاً همین اثر است که می تواند مخاطبان خود را آموزش [تعلیم و تربیت] دهد بدون اینکه نابغه به تدریس بپردازد (Von Bonsdorf, 2012: 130). وجه غیر تقلیدی نبوغ اشاره دارد به اینکه موهبت طبیعی شخص آفریننده از طبیعت تقلید نمی کند. وجه غیر تعلیمی نبوغ به موهبت استثنایی شخص آفریننده برمی گردد که منحصر به فرد است و قابل آموزش و انتقال نیست. اما خود اثر هنری نابغه، نقش آموزشی دارد. هنرمند در اینجا نیاز نیست به تدریس بپردازد. محصول نبوغ یعنی هنر زیبا که وجه آموزشی دارد راهی به بیلدونگ می گشاید. به همین ترتیب از تکوین یعنی شکل‌گیری هماهنگی قوای فاهمه - تخیل در نابغه که به طریقی نشان‌دهنده هماهنگی قوای او با نیروهای طبیعت است به آثار هنری به منزله کانون‌های توافق بالقوه مشترک سوق داده می شویم. این جا دو بحث وجود دارد: فردیت استثنایی و نبوغ خاص هنرمند که در قالب فن، تکنیک و سبک اثر ریخته و بیان می شود. در نتیجه فن و سبک در حرفه نابغه از طریق تحصیلات آکادمیک برای کسب مهارت آموزش داده می شود. بحث نبوغ از حیث گستردگی ایده‌ها، ماده اعجاب‌آفرین، دگردیسی و تحول نابغه که آموزش‌دانی نیست. در بحث اول می توان گفت هر هنری عنصری علمی دارد که ناظر به نمایش حقیقت در نمایش متعلق خود است، اما حکم ذوقی به وسیله اصول، تعیین‌پذیر نیست. شرط اجتناب‌ناپذیر هنر زیبا، عنصری علمی هست، اما خود هنر زیبا (علمی) نیست. آفرینش‌های علمی را می توان تبیین کرد و آموزش داد، زیرا از جنس مفاهیم هستند، اما آفرینش‌های هنری که از سنخ مفهوم نیستند به آموزش و تبیین تن نمی دهند (دیکی، ۱۳۹۶: ۲۲۶). هنر زیبا، شیوه یا سبکی دارد که آنرا

می‌توان آموزش داد، آن‌هم استاد باید نشان دهد، فراگیر چه کار کند و چگونه آن‌را انجام دهد، بنابراین یاددهی این شیوه، ناظر به روش علمی نیست. استاد نمی‌تواند دستورالعمل‌ها را تجویز کند. قواعد کلی هم ذکر می‌کند برای یادآوری ضروری نکات اصلی است: Kant, 1987: § 60 (231).

با اینکه نبوغ، فردی است و آموزش‌دانی نیست، اما محصول نبوغ و اثر هنری، جنبه‌های فنی دارد که می‌توان آنها را از طریق قواعد کلی آموزش داد. این جنبه‌های فنی نباید همه هنر زیبا و آفرینش هنری را در بر بگیرد، به نحوی که هنرمند به تکسین یعنی دانا به تکنیک‌ها و عمل‌کننده مهارت‌ها، تبدیل شود. هیچ هنر زیبایی نیست که بیش از حد قانونمند و علمی‌گرا باشد. ذوق برای داوری صحیح نمی‌تواند با اثر یا هنر زیبای بیش از حد اصولی، فنی و علمی کنار بیاید.

در هنر زیبا، ایده زیباشناختی همان ماده و مصالح تغییرشکل یافته و به تعبیری شهود است که متعلق اندیشه قرار گرفته است. در این صورت درباره میزان بیانگری اثر هنری هم می‌توان آموزش داد، اما نمی‌توان توضیح داد بیانگری خاص یک هنرمند که بیشتر توضیح دادیم، چگونه کسب شده است. می‌توانیم به هنرآموز یادآوری کنیم که بیان در اثری هنری برای این ایده زیباشناختی قصوری دارد، اما اول شاگرد باید عمل کردن را شروع کند. انتقاد جلدی و روحیه انتقادی باید در آموزش‌گر هنر باشد و به واسطه آن بهتر است به شاگرد یادآور شد که مثال‌های عالی و الگوهای پیروی روبرویش را تشخیص دهد. اگر غیر از این عمل کند، نبوغ شاگرد و آزادی قوه تخیل او کور می‌شود (Kant, 1987, § 60:231).

طبیعت (شخص) از طریق نبوغ به هنر قاعده می‌بخشد و سپس به قول کانت «قاعده باید از عمل یعنی از محصول یا اثر انتزاع شود تا سایرین بتوانند استعدادشان را با قرارداد این محصول چون الگویی برای پیروی (Nachfolge/following) و نه کپی و تقلید (Nachmachung/imitation) بسنجند» (Kant, 1987, § 47:177). این جنبه مشابه بحث زیبایی طبیعت است، وقتی می‌گوییم این گل زیباست نمونه و الگویی فراهم می‌کنیم اینکه دیگران در جای دیگری مشابه این گل را دیدند زیبا بخوانند. منطبق نمونه‌وارگی بر هر دو این بحث حاکم است. محصول نبوغ از آثار گذشتگان الهام می‌گیرد و بنا به کیفیت عالی الگوی آینده را فراهم می‌کند و دیگران از آن به عنوان راهنما نه نوعی طرح یا نقشه با مسیرهای مشخص بهره می‌برند؛ راهنما مسیر احتمالی کنش یا تولید را پیش می‌نهد (برونو، ۱۴۰۱: ۱۷۲ و ۱۶۸). بدین ترتیب هنر زیبا یا محصول نبوغ نمونه و الگویی برای دیگران فراهم می‌کند و آن الگویی

مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۲۱

موفقیت را به عامل توفیق پایدار در زمان تبدیل می‌کند و اینگونه به تدریج انباشتی برای فرهنگ ایجاد می‌شود که همواره جریان دارد و پذیرای الگوهای تازه است. علاوه بر جنبه نمونه‌وارگی هنر زیبا، در اینجا می‌توان مسیر سوم *نقد قوه حکم* درباره رابطه امر زیبا در طبیعت و هنر را ترسیم کرد. آنجا که کانت مشابه ارسطو، برک و بوالو می‌گوید: هنر زیبا زشتی‌ها، بیماری‌ها، ویرانی‌ها و ناگواری‌های طبیعت را به چیزی زیبا تبدیل می‌کند (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۸: ۲۵۰). مسیر سوم حاکی از تأکید بر وجه تصویری هنر زیباست که می‌تواند برتری هنر بر طبیعت را آشکار کند. به قول کانت «زیبایی طبیعی درباره چیزی زیبا طرح می‌شود، زیبایی هنری به تصویری (Vorstellung/Representation) زیبا از چیزی نسبت داده می‌شود» (کانت، ۱۳۹۳، § ۴۸: ۲۴۸). شیوه تصور به منزله مقدمه ایجاد تصویر می‌تواند حلقه اتصال هنر زیبا و بیلدونگ با تأکید بر بیلد باشد. تأکید بر بیلد (Bilde) یعنی تصویر در بیلدونگ، توجه را با واسطه ایده‌های زیباشناختی به نقش ابژه‌های محسوس ساخته‌شده برای میانجی‌گری معانی و ارزش‌های فرهنگی جلب می‌کند. ایده‌های زیباشناختی را می‌توان با نماد جایگزین کرد یا آنها را در فرآیند نمادسازی موثر دانست چون نوعی دعوت به اندیشیدن می‌کنند و فاهمه را گسترش می‌دهند. آنها نمادهایی برای زنده کردن ایده‌های اخلاقی در آثار هنری زیبا می‌جویند. بدین ترتیب، برای تمام هنرهای زیبا هنگامی که عالی‌ترین درجه کمالشان لحاظ شود، می‌توان تربیت مقدماتی (Propädeutik/propaedeutic) در نظر گرفت. این تربیت، ظاهراً نه در نظام‌نامه‌ای (Precept) از قوانین، بلکه در پرورش قوای ذهنی ماست که پیشاپیش خود را در معرض انسانیت یا احساس کلی همدلی تا توانایی انتقال درونی‌ترین احساسات قرار می‌دهیم. این خصوصیات انسان برای او زندگی اجتماعی فراهم می‌کند و وی را از محدودیت‌های زندگی حیوانی می‌رهاند (کانت، ۱۳۹۳، § ۶۰: ۳۰۹). هنرهای زیبای کمال‌یافته در پرورش قوای ما نقش دارند. قوای ما پیشاپیش آماده واکنش نشان‌دادن به چنین آثاری براساس احساس همدلی و انتقال‌پذیری درونی‌ترین احساسات هستند. در حقیقت صورت قوای ماست که بهتر و آماده‌تر می‌شود و از حیث بهتر شدن صورت‌شان به قول برونو مشابه ماهیچه‌های بدن هستند که با فعالیت بیشتر، عوض نمی‌شوند، اما شکل بهتری پیدا می‌کنند (برونو، ۱۴۰۱: ۱۵۸). صورت قوا که تقویت شود از حیث همدلی و انتقال‌پذیری انسان برای زندگی اجتماعی آماده‌تر می‌گردد. از این‌رو، ارتباط اجتماعی ارتقا می‌یابد و به سمت فرهنگ‌سازی پیش می‌رود.

کانت تکامل ایده‌های اخلاقی را بر مبنای تربیت مقدماتی این‌گونه صورت‌بندی می‌کند: تربیت مقدماتی راستین، بنیادگذاری ذوق، تکامل ایده‌های اخلاقی و پرورش احساس خالق را

به همراه دارد. وقتی احساس خالق پرورش داده می‌شود، حس با آن ایده‌های اخلاقی هماهنگ می‌گردد، در این صورت ذوق اصیل صورتی معین و تغییرناپذیر به خود می‌گیرد (Kant, 1987, § 60:231). بر این اساس بیلدونگ به پرورش درونی یعنی قوای ذهنی هنرمند خالق، شخصیت او و نیز در هماهنگی با او در تماشاگر؛ در مسیر انسانیت یا نوع انسان اشاره می‌کند. انسانیت با احساس جامعه‌پذیری و ظرفیت انتقال مناسب لذت و اندیشه توصیف می‌شود. هنر نقش مرکزی در پرورش ارتباط اجتماعی بین افراد مختلف دارد؛ و ارتباط نزدیکی با پرورش احساس اخلاقی برقرار می‌کند. بنگرید به (Kant, 1987, § 60:231).

جدول ۱- مولفه‌های بحث نبوغ در نقد سوم و مسیر ارتباط با بیلدونگ، منبع: نگارنده.

کانت و نقد سوم	امر زیبا (نمایش) در طبیعت	نبوغ و هنر زیبا / امر زیبا در هنر
تکوین: توافق آزاد و نامتعین و هماهنگی قوا	- فاهمه-تخیل	- توافق فاهمه-تخیل
ایده‌ها	- در مرحله نمادسازی زیبا غیرمستقیم با خیر اخلاقی مرتبط می‌شود.	- ارائه‌ای مثبت، ثانوی از ایده، خلق طبیعی دیگر ایده زیباشناختی که مشابه نماد موجب تفکر می‌شود.
پرورش روح، تربیت اخلاقی	- تقویت توافق قوا در تطابق با هماهنگی نیروهای طبیعت	- حفظ کردن نیرو و استعداد نبوغ، دیگر نیروهای ذهن را در این جهت قوت بیشتری می‌بخشد. نبوغ میسر می‌کند که زیبای هنری و جهان اخلاقیات با هم جمع شوند.
حس مشترک و بعد اجتماعی	- حس مشترک، وجود توان مشترک حصول هماهنگی میان قوای ذهنی در همه سوژه‌ها	- حس مشترک وجود توان مشترک حصول هماهنگی میان قوای ذهنی در همه سوژه‌ها در نبوغ بدون از دست رفتن خصلت استثنایی و منحصر به فرد نابغه، نبوغ ارزش همگانی و کلی به توافقی می‌دهد که تولید می‌کند و باید بتواند به سایر قوای تماشاگر نیرو و حیات خود را منتقل کند.
نقش آموزشی ابژه زیبا و هنر زیبا محصول نبوغ	- الگو و نمونه‌ای برای پیروی سایرین بوجود می‌آورد.	- محصول نبوغ از حیث تکنیک و سبک جنبه آموزشی دارد. الگو و نمونه‌ای برای محصول نبوغ به‌واسطه ایده زیباشناختی و ابژه‌های محسوس ساخته‌شده در آثار میانجی‌گری معانی و ارزش‌های فرهنگی را به عهده دارد و مأمّن نمادهایی است که با ایده‌های اخلاقی ارتباط می‌گیرد و موجب تربیت مقدماتی اخلاقی می‌شود.

۶. بحث

تکوین هماهنگی قوا در نبوغ یعنی شکل‌گیری و نحوه هماهنگی فاهمه و تخیل بر مبنای توافق آزاد و نامتعیین، می‌تواند مرکز ثقل بحث نبوغ قرار گیرد. همچنین در هنر نبوغ شکل‌گیری تصویر به طور کلی می‌تواند مبنایی برای انتقال فرم‌ها، داده‌ها و ایده‌های فرهنگی باشد. بدین صورت مفهومی در خدمت بسط بیلدونگ خواهد بود که اعم معانی آن عبارتند از فرم، تصویر، شکل‌گیری، پرورش روح، پرورش عمومی، آموزش و... در حقیقت با اتکا به اثر هنری به منزله تصویر است که نقطه‌ای از روح تماشاگران که نقطه وحدت فوق محسوس همه قواست به هم نزدیک می‌شود. این اتصال بین افراد متفاوت و وحدت بین آنها از همان نقطه، به تعبیری پرورش عمومی هم هست. لذا ارتباط بیناسوبژکتیو با ارزش کلی شکل می‌گیرد و ارتباط جمعی به وجود می‌آید. این وحدت فوق محسوس گویی از ناخودآگاه (به معنای لایب‌نیتسی آن) به خودآگاه می‌آید. گونه‌ای دیگر هم می‌توان این حرکت از عمق به سطح را توضیح داد. نبوغ هم به دنیای نومن (معقول) و هم به فنومن (پدیدارها) تعلق دارد و همین باعث می‌شود هنر زیبا در تقاطع راه طبیعت منحصر به فرد نبوغ و برداشت‌ها و ادراک‌های شخصی هنرمند شکل بگیرد (بختاریان، ۱۳۹۸: ۸۵) و راه را بر وجه خاص نابغه بگشاید که گویی ریشه در ناخودآگاه او دارد و روابطی را نشان می‌دهد که از عمق به سطح می‌آیند و خودآگاه می‌شوند. طبیعت منحصر به فرد آموزش‌دانی نیست. بخشی که انتقال‌پذیر است، در فرولایه خود بر امری غیرشخصی/ناخودآگاه بنیاد نهاده می‌شود. به تعبیری عالم فنومنال/پدیداری بر مبنای جهان نومنال/امر عقلانی استوار می‌گردد که جایی جز فرولایه فوق محسوس یا همان ناخودآگاه نیست و نسبت‌های درونی و بیرونی که هنرمند نابغه برقرار می‌کند از آنجا می‌آید. عمق یا ناخودآگاه لایب‌نیتسی همان تعبیر رادیکال برای امر معقول است. نیروی تدبیرکننده و منحصر به فرد نبوغ با اتکا به هماهنگی تخیل و فاهمه از عمق می‌آید که موهبت طبیعت شخص آفریننده را آشکار می‌کند و «وحدت فوق محسوس همه قوا با هم است و آن را به عنوان وحدتی زنده نشان می‌دهد.» (دلوز، ۱۳۸۹: ۱۰۰) وحدت زنده فوق محسوس که به مخاطبان القاپذیر و منتقل‌شدنی است، به تعبیری از ناخودآگاه می‌آید و با خود الگوی تکوینی هماهنگی قوا و نیز نسبت‌هایی را همراه می‌آورد که سوژه برقرار می‌کند و معنای نقد سوم را رقم می‌زند. معنای نقد سوم می‌تواند این باشد که زیر روابط مشروط و متعین قوا که به آگاهی رسیده توافق نامشروط، نامتعیین و آزادی وجود دارد که حاصل آن وحدت فوق محسوس همه قواست.

جایی که ناهماهنگ‌ترین قوا از حیث توان و عملکرد با هم هماهنگ می‌شوند. با این معنای نقد سوم بحث نبوغ بر فردیت بیان‌گرایانه، تفاوت فردی و تفردیابی استوار می‌شود.

۷. نتیجه‌گیری

از سویی نبوغ برای رفع شکاف بین زیبا در هنر و طبیعت در نقد سوم طرح شده است. از سوی دیگر طرح نبوغ راهی به سمت چرخش از زیباشناسی به فلسفه هنر زیبا در نقد سوم محسوب می‌شود. هنگام مطالعه نظریه نبوغ کانت متوجه می‌شویم که نقش تخیل و ایده‌های زیباشناختی ذیل مفهوم معینی از محصول به منزله غایت در آن پررنگتر از مداخله مستقیم فاهمه است. بررسی هماهنگی قوا در بحث نبوغ هماهنگی تخیل و فاهمه را نشان می‌دهد. تبعیت استنتاج در نظریه نبوغ در فرازیباشناسی ایده‌آل امر زیبا در هنر از زاویه دید هنرمند خلاق رقم می‌خورد. غایت مرتبط با امر زیبا در هنر از تکوین و توافق تخیل-فاهمه حمایت می‌کند. مطالعه ایده‌ها در نقد سوم نشان می‌دهد ایده و جوه ارائه چندگانه‌ای دارد. سومین وجه در نبوغ یافت می‌شود: ارائه‌ای مثبت، ثانوی از ایده که از طریق خلق طبیعت «دیگری» اجرا می‌شود که در اینجا همان ایده‌های زیباشناختی است. شرح ارتباط ایده زیباشناختی با اخلاق در نبوغ آشکار می‌کند که زیبای هنری و جهان اخلاقیات با هم جمع شوند. امر زیبا در هنر نه کمتر از امر زیبا در طبیعت، بلکه «نمادی از اخلاقیات است.» بدین طریق بر جدایی دو نوع زیبایی یعنی زیبای طبیعی و هنری غلبه می‌شود. توضیح اجتماعی شدن یا جمع‌شدن تجربه نبوغ مشتمل است بر اینکه هماهنگی و توافق قوای نابغه در نابغه دیگر فراخوانده شود و انتظار رود. در نبوغ بدون از دست رفتن خصلت استثنایی و منحصر به فرد نابغه، نبوغ ارزش همگانی و کلی به توافقی می‌دهد که تولید می‌کند و باید بتواند به سایر قوای تماشاگر نیرو و حیات خود را منتقل کند. ذوق و حکم در نبوغ نقش انضباط‌دهنده و سهم تربیتی و پرورشی در قوای انسان دارند. هنر محصول نبوغ هنری است که از لحاظ فن و سبک جنبه آموزشی دارد. نبوغ از حیث گستردگی ایده‌ها، ماده اعجاب‌آفرین، دگردیسی و تحول نابغه آموزش‌دانی نیست. افزون‌براین، برای رسیدن به نتایج اجتماعی در معنای بیلدونگ می‌توان به سوژه و نقش اجتماعی او در یک جامعه مدنی در حال ظهور نزد کانت پرداخت که قدم اول آن در مواجهه با زیبایی و حس مشترک برداشته می‌شود. این نقد، ذوق را در زمینه بزرگتری از جامعه انسانی قرار می‌دهد. انسانیت با احساس جامعه‌پذیری و ظرفیت انتقال مناسب لذت بردن و نیز اندیشه توصیف می‌شود. زیبایی در طبیعت و در هنر، نقش مرکزی در پرورش ارتباط اجتماعی بین

مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۲۵

افراد مختلف؛ و ارتباط نزدیکی با پرورش احساس اخلاقی دارد. مطالعه نظریه نبوغ در نقد سوم بر اساس معانی بیلدونگ نشان می‌دهد این اصطلاح برای کانت بیش از کمال مطلوب آموزشی و پرورشی بود. نبوغ بر اساس معانی بیلدونگ جنبه‌های زیر را در برمی‌گیرد: (۱) صورت‌بخشی/شکل‌دهی به هماهنگی تخیل-فاهمه؛ حس مشترک نابغه و توافق قوای تماشاگر در تطابق با قوای نابغه که با طبیعت، هماهنگ شده است. (۲) پرورش قوا، پرورش ذهن، روح نابغه و فراخوانی نابغه‌ای دیگر، (۳) نقش آموزشی محصول نبوغ به لحاظ فن و سبک، (۴) فرم؛ دریافت فرم تأملی هنر زیبا یا محصول نبوغ توسط تخیل، (۵) تصویر؛ هنر زیبا به منزله تصویر به واسطه ایده زیباشناختی به منزله میانجی معانی و ارزش‌های فرهنگی، (۶) تربیت؛ تربیت مقدماتی در پرورش قوای ذهن و اخلاقی تماشاگر برای قابلیت نوعی اخلاق عالی‌تر و برتر، (۷) آمادگی برای جامعه‌پذیری بر اساس حس مشترک در مسیر تکامل فرهنگ بر پایه هماهنگی توافقی (قوای فرد و افراد با هم). این پژوهش نشان می‌دهد مسئله آفرینش اثر هنری و نبوغ هنرمند خلاق نزد کانت در مسیر انسان‌شناسی او قرار می‌گیرد. پژوهش پیشنهاد می‌دهد در میان همه معانی بیلدونگ برای نبوغ روی هماهنگی قوا تمرکز شود. در این صورت شرط وحدت فوق محسوس قوا از زیرلایه غیرمحسوس یا ناخودآگاه به معنای لایب‌نیستی می‌آید؛ یعنی جایی که نسبت‌ها و روابط هماهنگی را قوام می‌دهد که سوژه چه به صورت درونی و چه بیرونی برقرار می‌کند؛ جایی که بر روابطی آزاد و نامتعین و غیرمشروط استوار می‌گردد. در این صورت الگوی تکوینی هماهنگی بین قوا در نبوغ از آن زیرلایه می‌آید و وحدت فوق محسوس همه قوا با هم را به منزله وحدتی زنده نشان می‌دهد. در نتیجه، نبوغ کانتی به فردیت بیان‌گرایانه، تفاوت فردی و تفردیابی جهت می‌گیرد؛ رو به فلسفه آینده گشوده می‌شود و مسیرهای پرورشی و نتایج تربیتی خاص خود را می‌یابد.

پی‌نوشت‌ها

۱. اندیشمندی اصیل و برانگیزنده و الهام‌بخش گوته در جنبش ادبی طوفان و تلاطم که نام آن از نمایشنامه‌ای از ماکسیمیلیان کلینگر گرفته شده است (برونو، ۱۴۰۱: ۷۷).
۲. فوق محسوس؛ در معنای کانتی قلمرو اعیان که در اصل تجربه‌ناپذیر است و بنیان و مبنای تمام اعیان تجربه محسوب می‌شود (برنهام، ۱۳۹۸: ۲۸۲).

کتاب‌نامه

- اردبیلی، محمدمهدی. (۱۴۰۰). *فلسفه فرهنگ از هر در تا نیچه*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بختیاریان، مریم. (۱۳۹۸). هم‌بستگی ذوق و نبوغ از نظر کانت در تجربه زیباشناختی با رهیافت فرم-محور. *متافیزیک*، ۱۱ (۲۷)، ۷۹-۹۴. doi: <http://doi.org/10.22108/MPH.2019.112559.1121>
- برونو، پاول. (۱۴۰۱). *دیدگاه کانت در باب نبوغ (خاص‌تگاه و کاربرد نبوغ در نقد سوم)*، ترجمه حسام گودرزی، تهران: طرح نو.
- برنهام، داگلاس. (۱۳۹۸). *در آمدی بر نقد قوه حکم کانت*، ترجمه محمدرضا ابوالقاسمی، تهران: نشر نی.
- دلوز، ژیل. (۱۳۸۹). *فلسفه نقادی کانت رابطه قوا*، ترجمه اصغر واعظی، تهران: نی، چ دوم.
- دیکی، جورج. (۱۳۹۶). *قرن ذوق: اودیسسه فلسفی در قرن هجدهم*، ترجمه داود میرزایی و مانیا نوریان، تهران: حکمت.
- سالاری، هادی و سلمانی، علی. (۱۴۰۱). سوبژکتیویته و نبوغ به مثابه شرط امکان و امکان هنر زیبا در معماری (ساختار معمارانه) نظام فلسفه کانت، *پژوهش‌های فلسفی*، ۱۶ (39)، ۶۱۰-۶۲۵. doi: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2021.49089.3060>
- عسکری‌زاده، فلورا، باقری، خسرو و حسینی، افضل‌السادات. (۱۳۹۹). پدیدارشناسی بیلدونگ، *غرب‌شناسی بنیادی*، ۱۱ (۲)، ۱۶۷-۱۴۳. <https://doi.org/10.30465/os.2021.35768.1699>
- کانت، ایمانوئل. (۱۳۸۰). *درس‌های فلسفه اخلاق*، ترجمه منوچهر صانعی دره‌بیدی، تهران: انتشارات نقش و نگار.
- کانت، ایمانوئل. (۱۳۹۳). *نقد قوه حکم*، ترجمه: عبدالکریم رشیدیان، تهران: نی.
- کانت، ایمانوئل. (۱۳۹۵). *نقد عقل محض*، ترجمه بهروز نظری، ویراسته محمدمهدی اردبیلی، تهران: نشر ققنوس.
- گزنالس، آنا مارتا. (۱۳۹۹). *فرهنگ، آموزش و نظریه اجتماعی در اندیشه کانت*، ترجمه زهره سعیدی و رضا ماحوزی، تهران: کرگدن.
- Bruno, P. W. (2010). *Kant's Concept of Genius: Its Origin and Function in the Third Critique*, A&C Black Press.
- Carroll, N. (2010). *Art in Three Dimensions*, Oxford: Oxford University Press.
- Deleuze, G. (2004). Idea of Genesis In Kant's Aesthetics. in *Desert Island and Other texts*, trans by: Michael Taormina, Edited by David Lapoujade, New York, SEMIOTEXT(E) FOREIGN AGENTS SERIES
- Kant, I. (1987). *Critique of Judgement*, Trans by: Werner S.Pluhar, Cambridge: Hackett Publishing Company.

مطالعه نظریه نبوغ کانت در نقد سوم بر اساس معانی ... (فریده آفرین) ۲۷

- Hill, N. (2000). *Think and Grow Rich*, Published by Ralston Society, Meriden Conn. 1938. <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp37125>.
- Johansson, V. (2019). Wildly Wise in the Terrible Moment: Kant, Emerson, and Improvisatory Bildung in Early Childhood Education. *Educational Philosophy and Theory*, 51(5), 519-530, doi:10.1080/00131857.2017.1389270.
- Lumsden, S., (2021). The Role of Bildung in Hegel's philosophy of History. *Intellectual History Review*, 31(3), 445-462, <https://doi.org/10.1080/17496977.2021.1956044>.
- Nordenbo, S. E. (2002). Bildung and the Thinking of Bildung. *Journal of Philosophy of Education*, 36 (3), 341-352, <https://doi.org/10.1111/1467-9752.00280>.
- Šmejkal, O. (2012). Contemporary Aesthetics – Return to Kant, Originally written for the course *Sociology of Aesthetics*, Anglo-American University, Humanities and Social Sciences major, https://www.academia.edu/13451298/Exegesis_IV_Aesthetics_The_French_Aesthetic_Tradition_and_the_Return_to_Kant.
- Von Bonsdorff, P. (2012). Aesthetics and Bildung. *Diogenes*, 59 (1-2), 127-137. <https://doi.org/10.1177/0392192112469327>.

